

EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMAS

ANTRASIS SKYRIUS

NUTARIMAS DĖL

Juozo KUOLELIO, Leono BARTOŠEVIČIAUS ir
Mykolo BUROKEVIČIAUS
Pareiškimų Nr. 74357/01, 26764/02, 27434/02
prieš Lietuvą

PRIIMTINUMO

Europos Žmogaus Teisių Teismas (antrasis skyrius), 2006 m. sausio 5 d. posėdžiaujant kolegijai, sudarytai iš:

pirmininko A.B. BAKA,
teisėjų J.-P. COSTA, *paskirto dalyvauti nuo Lietuvos*,
I. CABRAL BARRETO,
R. TÜRMEŅ,
K. JUNGWIERT,
M. UGREKHELIDZE,
D. POPOVIĆ,
ir skyriaus kanclerės S. DOLLÉ,

atsižvelgdamas į minėtus pareiškimus, pateiktus 2001 m. liepos 16 d. (pirmasis pareiškėjas) ir 2002 m. birželio 23 d. (antrasis ir trečiasis pareiškėjai),

atsižvelgdamas į Vyriausybės atsakovės pateiktą poziciją ir į pareiškėjų kaip atsakymą pateiktas nuomones,
po svarstymo nusprendė:

FAKTAI

Pirmasis pareiškėjas Juozas Kuolelis yra Lietuvos Respublikos pilietis, gimęs 1930 m. Šiuo metu jis atlieka bausmę įkalinimo įstaigoje Rasų g. Vilniuje (*Vilniaus 2-ieji pataisos namai*). Teisme jam atstovauja Vilniuje praktikuojanti advokatė E. Šajaukaitė.

Antrasis pareiškėjas Leonas Bartoševičius yra Lietuvos Respublikos pilietis, gimęs 1928 m., gyvenantis Vilniuje. Teisme jam atstovauja Vilniuje praktikuojantis advokatas A. Zamalaitis.

Trečiasis pareiškėjas Mykolas Burokevičius yra Lietuvos Respublikos pilietis, gimęs 1927 m. Šiuo metu jis atlieka bausmę įkalinimo įstaigoje Rasų g., Vilniuje (*Vilniaus 2-ieji pataisos namai*). Teisme jam atstovauja Vilniuje praktikuojanti advokatė V.-R. Lekavičienė.

A. Bylos aplinkybės

Šalių pateikti bylos faktai gali būti apibendrinti kaip išdėstyta toliau.

1. Istorinis kontekstas

1939 m. rugpjūčio 23 d. Stalino vadovaujama Tarybų Sąjunga pasirašė nepuolimo sutartį su hitlerine Vokietija (Molotovo-Ribentropo pakta). Pagal papildomą slaptąjį protokolą, šalių patvirtintą 1939 m. rugpjūčio 23 d. ir pakeistą 1939 m. rugsėjo 28 d., Baltijos valstybės buvo priskirtos TSRS „interesų sferai“ tuo atveju, jeigu ateityje įvyktų šių, tuo metu buvusių nepriklausomų, valstybių teritoriniai ir politiniai pertvarkymai. Įteikusi ultimatumą, reikalaujanti įleisti neapibrėžtą kiekį sovietinių karinių dalinių apsistoti Baltijos šalyse, 1940 m. birželio 15 d. sovietų kariuomenė įsiveržė į Lietuvą. Lietuvos Vyriausybė buvo nuversta ir Tarybų Sąjungos Komunistų Partijos (TSKP), vienintelės TSRS partijos, nurodymu buvo suformuota nauja vyriausybė. 1940 m. rugpjūčio 3 d. Tarybų Sąjunga užbaigė Lietuvos aneksiją, priimdama įstatymą, kuriuo Lietuva buvo inkorporuota į TSRS sudėtį ir pavadinta Tarybų Sąjungos dalimi – Lietuvos Tarybų Socialistine Respublika (LTSR). LTSR Vyriausybę paskyrė ir kontroliavo TSKP regioninis padalinys Lietuvos Komunistų Partija (LKP).

Devintojo dešimtmečio pabaigoje Lietuvoje, kaip ir kitose Rytų Europos šalyse, ėmė reikštis socialinis spaudimas dėl politinio gyvenimo demokratizavimo. Tarybų Sąjungos teritorijoje įvedus saviraiškos laisvę, Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse ėmė formotis masiniai politiniai judėjimai, kurie smerkė šalies aneksiją ir skelbė, kad reikia kurti naują visuomenę, *inter alia* paremtą Lietuvos identitetu ir vertybėmis, pabrėžiant poreikį atkurti valstybės nepriklausomybę.

1989 m. pabaigoje LKP nusprendė atsiskirti nuo TSKP. Naujoji LKP iš karto paskelbė remianti Lietuvos nepriklausomybę ir daugiapartinę politinę sistemą. Tuo pačiu metu buvusios LKP narių mažuma sukūrė naują partiją LKP/TSKP. Vienas iš LKP/TSKP politinės programos tikslų buvo išlaikyti Lietuvą TSRS sudėtyje.

Pirmieji nepriklausomi parlamentiniai rinkimai Lietuvos teritorijoje įvyko 1990 m. vasario 24 d. dar valdant sovietams. Į Aukščiausiąją Tarybą (Parlamentą) nebuvo išrinktas nei vienas LKP/TSKP narys.

1990 m. kovo 11 d. naujai išrinkta Aukščiausioji Taryba priėmė Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo aktą, kuriuo Lietuvos įjungimas į TSRS buvo paskelbtas negaliojančiu. Aukščiausioji Taryba taip pat atkūrė tam tikras 1938 m. Lietuvos Konstitucijos nuostatas ir priėmė Laikinąjį pagrindinį įstatymą, kuriame buvo numatyti Lietuvos valstybės

konstituciniai principai (žr. „Bylai reikšminga vidaus teisė ir praktika“ toliau). Be to, tą pačią dieną Aukščiausioji Taryba patvirtino Lietuvos Respublikos Vyriausybę.

1990 m. liepos mėn. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba priėmė taip vadinamą Nepriklausomybės atkūrimo akto „moratoriumą“*. Po moratoriumo tuometinis Tarybų Sąjungos Prezidentas M. Gorbačiovas suformavo delegaciją deryboms su Lietuvos Respublikos Vyriausybe. Tuo pačiu metu Lietuvos Vyriausybė kreipėsi į TSRS Parlamentą, prašydama paskelbti neteisėtu 1940 m. rugpjūčio 3 d. įstatymą dėl priėmimo [į TSRS] ir išbraukti Lietuvos vardą iš Tarybų Sąjungos Konstitucijos.

1991 m. sausio 10 d. TSRS Prezidentas Gorbačiovas viešai pareikalavo, kad Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba „nedelsiant atstatytų TSRS ir LTSR Konstitucijų juridinę galią Lietuvoje“.

1991 m. sausio 11 d. LKP/TSKP nusiuntė Lietuvos Vyriausybei ultimatumą, reikalaujama laikytis TSRS Prezidento pareiškimo. Priešingu atveju LKP/TSKP skelbė galinti įsteigti „Lietuvos nacionalinio gelbėjimo komitetą“, „kuris pasirūpins LTSR ateities klausimais“.

1991 m. sausio 11-13 d. sovietinė kariuomenė vykdė karines operacijas prieš Lietuvos Vyriausybę. Sovietų karinės pajėgos jėga okupavo Krašto apsaugos ministerijos pastatą, Vilniaus televizijos bokštą, Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos pastatą ir Vilniaus geležinkelio stotį. Sovietų kariuomenė taip pat mėgino užimti Lietuvos Parlamento rūmus ir kitas valstybės valdymo įstaigas. Lietuvos Respublikos institucijų ginti susirinko didžiulės minios vietos gyventojų. Trylika Lietuvos civilių gyventojų žuvo ir keli šimtai buvo sužeista konfliktų su sovietine kariuomene metu 1991 metų naktį iš sausio 12-osios į 13-ąją.

1991 m. vasario 9 d. Lietuvoje nacionaliniu mastu buvo surengtas plebiscitas, kurio metu visuomenės buvo prašoma atsakyti, ar ji pritaria tokiam teiginiui: „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma ir demokratinė respublika“. Daugiau kaip trys ketvirtadaliai plebiscite dalyvavusių asmenų į klausimą atsakė teigiamai. 1991 m. vasario 11 d. Aukščiausioji Taryba priėmė įstatymą, kuriame numatyta, kad teiginys „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“ yra pamatinis konstitucinis valstybės principas.

1991 m. rugpjūčio 19 d. Maskvoje bandytas įvykdyti perversmas - pučas. Pučistai, pasivadinę Valstybiniu ypatingosios padėties komitetu, paskelbė, kad tuometinis TSRS Prezidentas Gorbačiovas nušalinamas nuo pareigų, pasiskelbė save vienintele valdžia ir įvedė ypatingąją padėtį „tam tikruose TSRS regionuose“. Po dviejų dienų pučistų perversmas žlugo.

Iš karto po Maskvos pučo žlugimo 1991 m. rugpjūčio ir rugsėjo mėnesiais Lietuva ir kitos Baltijos valstybės sulaukė diplomatinio pripažinimo kaip nepriklausomos šalys, taip pat ir iš TSRS, Europos Sąjungos bei Jungtinių Amerikos Valstijų.

* Moratoriumo sąlyga buvo derybos tarp Lietuvos Respublikos ir TSR Sąjungos, tačiau jos neįvyko (*vert. past.*)

2. Parengtinis ir teisminis tyrimas

Per 1991-uosius metus įvairiems LKP/TSKP nariams ar kolaborantams iš viso buvo iškeltos 9 baudžiamosios bylos dėl pasikėsinimų smurtu nuversti demokratiškai išrinktą Lietuvos valdžią ir valstybės suvereniteto pažeidimo. Pareiškėjai, LKP/TSKP vadovai, buvo įtariami diversine veikla. Daugelis šių baudžiamųjų bylų vėliau buvo apjungtos į vieną baudžiamąją bylą prieš pareiškėjus ir kitus tris įtariamuosius. Ši byla Lietuvos visuomenei buvo žinoma kaip „sausio 13-osios byla“, susijusi su tragiškais įvykiais 1991 metais naktį iš sausio 12-osios į 13-ąją.

Pirmasis pareiškėjas buvo suimtas po žlugusio 1991 m. rugpjūčio mėn. pučo Maskvoje. 1991 m. rugpjūčio 24 d. jis buvo paleistas, paskyrus kardomąją priemonę - rašytinį pasižadėjimą neišvykti.

Trečiasis pareiškėjas buvo pripažintas įtariamuoju 1991 m. rugpjūčio 22 d. pradėtoje baudžiamojoje byloje. Šiam pareiškėjui pabėgus, 1991 m. rugpjūčio 27 d. buvo priimtas nutarimas skelbti kaltinamojo paiešką. Trečiasis pareiškėjas išvyko į Baltarusiją. Jis teigia, kad nenustatytą 1994 m. dieną Baltarusijoje jį pagrobė Lietuvos valdžios organai ir neteisėtai atgabeno į Lietuvą. 1994 m. sausio 15 d. jis buvo suimtas Lietuvoje ir buvo įkalintas iki nuteisimo (žr. toliau).

1994 m. birželio 28 d. pirmasis pareiškėjas buvo sulaikytas ir apklaustas. Areštiniėje jis buvo laikomas iki 1994 m. liepos 1 d.

Ikiteisminis tyrimas buvo baigtas 1994 m. gruodžio 5 d. Nuo 1994 m. gruodžio 11 d. iki 1996 m. balandžio 15 d. pirmajam ir antrajam pareiškėjui buvo leista susipažinti su bylos medžiaga. Trečiasis pareiškėjas galėjo susipažinti su bylos medžiaga nuo 1994 m. gruodžio 10 d. iki 1996 m. gegužės 31 d.

Parengtinio tyrimo metu buvo apklausti 3 344 liudytojai ir 1 349 nukentėjusieji. 1996 m. birželio 19 d. šešioms kaltinamiesiems, tarp jų ir pareiškėjams, buvo patvirtinta kaltinamoji išvada. 332 tomų byla buvo perduota Vilniaus apygardos teismui.

Teisminis bylos nagrinėjimas prasidėjo 1996 m. lapkričio 12 d. Nuo minėtos dienos iki 1997 m. sausio 21 d. prokurorai skaitė kaltinamąją išvadą.

Teisminis bylos nagrinėjimas buvo atidėtas nuo 1997 m. gegužės 29 d. iki birželio 2 d. dėl trečiojo pareiškėjo pablogėjusios sveikatos būklės.

1997 m. lapkričio 17 d. ir gruodžio 1 d. teisminis bylos nagrinėjimas negalėjo būti tęsiamas, kadangi į teismo posėdį neatvyko tam tikri liudytojai.

Nuo 1998 m. vasario 5 d. iki 10 d., nuo 1998 m. vasario 13 d. iki 18 d., nuo 1998 m. vasario 19 d. iki kovo 16 d. ir nuo 1998 m. gegužės 12 d. iki 15 d. teisminis bylos nagrinėjimas buvo atidėtas dėl trečiojo pareiškėjo ir kitų teisiųjų pablogėjusios sveikatos būklės.

1998 m. birželio 1 d. teisminis bylos nagrinėjimas buvo atidėtas, kadangi į teismo posėdį neatvyko vienas iš gynybos advokatų.

Nuo 1998 m. spalio 19 d. iki 27 d. teismas atidėjo bylos nagrinėjimą trečiojo pareiškėjo ir jo advokatų prašymu suteikti laiko pasirengti gynybai.

Nuo 1998 m. lapkričio 9 d. iki gegužės 7 d. šalys galėjo atsakyti į viena kitos klausimus.

1998 m. gruodžio 14 d., 1999 m. sausio 25 d. ir 1999 m. balandžio 19 d. teisminis bylos nagrinėjimas buvo atidėtas kelioms dienoms dėl pareiškėjų teisinių atstovų ligos.

Nuo 1999 m. gegužės 7 d. iki liepos 15 d. pareiškėjai pasakė savo baigiamąsias kalbas teisme.

Teismo bylos nagrinėjimo metu buvo apklausti 3093 liudytojai ir 1461 nukentėjusysis.

3. Pareiškėjų nuteisimas 1999 m. rugpjūčio 23 d.

1999 m. rugpjūčio 23 d. Vilniaus apygardos teismas priėmė nuosprendį byloje, kurią sudarė 246 puslapiai. Teismo posėdyje dalyvavo pareiškėjai ir oficialūs jų gynėjai.

Savo nuosprendyje Vilniaus apygardos teismas paminėjo istorinį ir politinį bylos kontekstą (žr. taip pat pirmiau), pabrėždamas, kad TSKP ir LKP/TSKP buvo prieš Lietuvos visuomeninio gyvenimo demokratizaciją ir vien tik siekė išlaikyti sovietinio režimo *status quo*. Per nagrinėjamą laikotarpį nuo 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo akto iki žlugusio pučo Maskvoje 1991 m. rugpjūčio mėn. TSKP buvo galinga organizacija, kontroliuojanti sovietų saugumą, vidaus reikalus ir karines pajėgas, dislokuojamas Lietuvos ir kitose teritorijose. TSKP naudojo LKP/TSKP kaip praktinį įrankį savo kontrolės ir karinėms pajėgoms remti Lietuvoje, siekiant nuversti teisėtą Lietuvos Vyriausybę. TSKP ir LKP/TSKP, žinodamos, kad jų idėjas remia tik mažuma Lietuvos gyventojų, mėgino jėga nuversti demokratinį režimą Lietuvoje. Nustatyta, kad pareiškėjai, tuometiniai LKP/TSKP vadovai, asmeniškai priiminėjo sprendimus ar dalyvavo veiksmuose, patvirtinančiuose jų dalyvavimą bandant įvykdyti perversmus. Konkrečiai, pirmos instancijos teismas nustatė tokią pareiškėjų veiklą:

- pirmasis pareiškėjas buvo LKP/TSKP Centro komiteto sekretorius; antrasis pareiškėjas buvo LKP/TSKP Centro komiteto narys ir radijo stoties „Tarybų Lietuva“ direktorius; trečiasis pareiškėjas buvo LKP/TSKP Centro komiteto pirmasis sekretorius;

- 1990 m. balandžio 21 d. LKP/TSKP įsteigė „LTSR piliečių komitetą“, kurio tikslas buvo nuversti Lietuvos Vyriausybę, nepaklusti Aukščiausiosios Tarybos priimtiems teisės aktams ir atstatyti TSRS Konstitucijos bei sovietinių įstatymų galiojimą. Pirmasis ir trečiasis pareiškėjai buvo LTSR piliečių komiteto prezidiumo nariai;

- 1990 m. gegužės 12 d. trečiojo pareiškėjo iniciatyva buvo įsteigtas „LTSR VRM partinis komitetas“, kurio tikslas buvo suformuoti nepriklausomus policijos padalinius, pavaldžius LKP/TSKP;

- 1990 m. vasarą trečiojo pareiškėjo ir kitų LKP/TSKP narių iniciatyva buvo sukurta taip vadinama „Laisvųjų verslininkų asociacija“, kurios tikslas buvo koordinuoti, kaip alternatyva veikiančiai Lietuvos Vyriausybei, Lietuvoje įsikūrusių TSRS ūkio subjektų veiklą;
- 1990 m. birželio mėn. pareiškėjai įsteigė radijo stotį „Tarybų Lietuva“ Vilniaus pedagoginio universiteto patalpose, kurias sovietinė kariuomenė buvo prievarta užėmusi;
- 1990 m. rugpjūčio 7 d. „LTSR piliečių komitetas“ įsteigė „darbininkų draugoves“, kurių viešai skelbiamas tikslas buvo „priešintis neteisėtiems priverstiniais veiksmais, jeigu bus likviduojama socialistinė santvarka ar Lietuva neteisėtai atsiskirs nuo TSRS“;
- 1990 m. gruodžio 16 d. LKP/TSKP organizavo „Lietuvos demokratinių jėgų kongresą“, kurio pirmininku buvo trečiasis pareiškėjas;
- 1991 m. sausio mėn. pradžioje trečiasis pareiškėjas įteikė savo vadovams Maskvoje „TSRS prezidentinio valdymo įvedimo Lietuvoje“ planą. Trečiasis pareiškėjas taip pat dalyvavo organizuojant įvairius mitingus ir streikus, kuriais buvo siekiama įvykdyti minėtą planą. Po trečiojo pareiškėjo vizito į Maskvą 1991 m. sausio 10 d. tuometinis TSRS Prezidentas Gorbačiovas viešai pareikalavo, kad Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba „nedelsiant atstatytų TSRS ir LTSR konstitucijų juridinę galią Lietuvoje“;
- 1991 m. sausio 11 d. LKP/TSKP išsiuntė Lietuvos Vyriausybei ultimatumą, kuriame nurodoma vykdyti TSRS Prezidento reikalavimą. Priešingu atveju LKP/TSKP paskelbė galinti įsteigti „Lietuvos nacionalinio gelbėjimo komitetą“, „kuris ims rūpintis LTSR ateitimi“;
- be 1991 m. sausio 11 d. ultimatumo per laikotarpį nuo 1991 m. sausio 11 d. iki 19 d. LKP/TSKP paskelbė dar penkias kitas viešas deklaracijas, ragindama smurtu nuversti nepriklausomos Lietuvos Vyriausybę ir kitas valdžios institucijas. Pirmasis ir trečiasis pareiškėjai buvo atsakingi už šių deklaracijų parengimą, o antrasis pareiškėjas buvo atsakingas už jų išplatšinimą žiniasklaidoje;
- per sovietinės kariuomenės įsiveržimą į Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos rūmus ir kitus pastatus Vilniuje 1991 m. sausio 11 – 13 dienomis (žr. pirmiau), trečiasis pareiškėjas aktyviai kolaboravo su TSKP ir TSRS valdžia, kurstydamas karinės jėgos panaudojimą prieš beginklius civilius gyventojus, susirinkusius ginti Lietuvos nepriklausomybę. Tokiu būdu trečiasis pareiškėjas bendrininkavo su sovietinės armijos kareiviais, kurie sunkinančiomis aplinkybėmis nužudė trylika Lietuvos civilių gyventojų, šešiolika žmonių sunkiai sužeidė ir sukėlė apysunkį ar lengvą kūno sužalojimą 724 asmenims. Visi nukentėjusieji ir sužalojimų, patirtų 1991 m. naktį iš sausio 12-osios į sausio 13-ąją, rūšys buvo smulkiai išvardinti teismo nuosprendyje;
- vienas iš kartu su pareiškėjais teistų asmenų, J.J., buvo laikomas „Lietuvos nacionalinio gelbėjimo komiteto“, kuris ypač aktyviai veikė mėginant įvykdyti perversmą 1991 m. sausio 11 – 13 dienomis, įkūrėju ir pačiu aktyviausiu dalyviu. Nustatyta, kad pirmasis ir antrasis pareiškėjai

aktyviai dalyvavo „Lietuvos nacionalinio gelbėjimo komiteto“ veikloje, jo vardu skleisdami įvairius viešus pareiškimus per radijo stotį „Tarybų Lietuva“. Šiais pareiškimais buvo skatinama jėga nuversti teisėtą Lietuvos Vyriausybę;

- 1991 m. sausio 14 d. Aukščiausioji Taryba priėmė nutarimą dėl vadinamojo „Lietuvos nacionalinio gelbėjimo komiteto“, kuriuo paskelbė komiteto įsteigimą ir veiklą „antikonstitucinio, antivalstybinio pobūdžio ir todėl neteisėtai“;

- po 1991 m. sausio mėn. įvykių pareiškėjai ir toliau, su sovietų armijos pagalba, neteisėtai laikė užėmę kelis pastatus, tarp jų ir Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos pastatą Vilniuje;

- 1991 m. kovo 17 d. LKP/TSKP nesėkmingai mėgino organizuoti referendumą dėl Lietuvos pasilikimo TSRS sudėtyje. Trečiasis pareiškėjas buvo ypač aktyvus organizuojant šį referendumą;

- pareiškėjai tęsė antivalstybinę veiklą LKP/TSKP iki žlugusio pučo Maskvoje 1991 m. rugpjūčio mėn.;

- LKP/TSKP buvo pripažinta antivalstybine organizacija tuo metu galiojusio Baudžiamojo kodekso 70 straipsnio požiūriu (žr. toliau). „LTSR piliečių komitetas“, „LTSR VRM partinis komitetas“, „Laisvųjų verslininkų asociacija“, radijo stotis „Tarybų Lietuva“, darbininkų draugovės, „Lietuvos demokratinių jėgų kongresas“ ir „Lietuvos nacionalinio gelbėjimo komitetas“, kuriuos visus įsteigė arba kontroliavo LKP/TSKP, taip pat buvo pripažinti antivalstybiniais;

- dėl pirmojo pareiškėjo teismas konstatavo, kad, užimdamas LKP/TSKP Centro komiteto sekretoriaus pareigas, jis nuo 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo akto iki Maskvos pučo žlugimo 1991 m. rugpjūčio mėn. viešai ragino smurtu nuversti teisėtą Lietuvos Vyriausybę ir apriboti Lietuvos valstybės suverenitetą. Taip pat nustatyta, kad pirmasis pareiškėjas trukdė demokratiškai įkurti nepriklausomos Lietuvos institucijų funkcionavimui ir dalyvavo pirmiau minėtų antivalstybinių organizacijų veikloje.

Pirmasis pareiškėjas buvo nuteistas už nusikalstamas veikas, numatytas tuo metu galiojusio Baudžiamojo kodekso 68 (vieši raginimai smurtu pažeisti Lietuvos Respublikos suverenitetą) ir 70 (antivalstybinių organizacijų kūrimas ir aktyvus dalyvavimas jų veikloje) straipsniuose. Jis buvo nuteistas šešerių metų laisvės atėmimo bausme.

Dėl antrojo pareiškėjo teismas konstatavo, kad, būdamas LKP/TSKP Centro komiteto nariu ir radijo stoties „Tarybų Lietuva“ direktoriumi, nuo 1990 m. kovo 11 d. iki 1991 m. rugpjūčio mėn. jis dalyvavo antivalstybinių organizacijų veikloje. Jis buvo atsakingas už įvairių laidų, *inter alia* raginančių smurtu nuversti teisėtą Lietuvos Vyriausybę ir apriboti Lietuvos valstybės suverenitetą, transliavimą.

Antrasis pareiškėjas buvo nuteistas už nusikaltimą, numatytą tuometinio Baudžiamojo kodekso 70 straipsnyje. Jis buvo išteisintas dėl kenkimo (tuo metu galiojusio Baudžiamojo kodekso 67 straipsnis). Jis buvo nuteistas trejų metų laisvės atėmimo bausme.

Dėl trečiojo pareiškėjo pirmos instancijos teismas konstatavo, kad, užimdamas LKP/TSKP Centro komiteto pirmojo sekretoriaus pareigas, jis nuo 1990 m. kovo 11 d. iki 1991 m. rugpjūčio mėn. dalyvavo antivalstybinių organizacijų veikloje ir trukdė demokratiškai įkurtų nepriklausomos Lietuvos institucijų funkcionavimui. Be to, jis viešai ragino smurtu nuversti teisėtą Lietuvos Vyriausybę ir apriboti Lietuvos valstybės suverenitetą. Taip pat buvo nustatyta, kad jis ragino panaudoti sovietų karines pajėgas prieš beginklius civilius gyventojus 1991 m. sausio 12-osios ir 13-osios įvykių metu ir todėl yra atsakingas už minėtų įvykių aukų mirtis ir sužalojimus.

Trečiasis pareiškėjas buvo nuteistas už nusikalstamas veikas, numatytas Baudžiamojo kodekso 68 ir 70 straipsniuose. Jis taip pat buvo nuteistas už bendrininkavimą nužudant sunkinančiomis aplinkybėmis ir įvairių kūno sužalojimų padarymą 1991 m. sausio 12-osios ir 13-osios įvykių metu (tuo metu galiojusio Baudžiamojo kodekso 105, 111, 112 ir 116 straipsniai, taikyti kartu su 18 straipsniu). Jis buvo išteisintas dėl kenkimo ir nuteistas dvylikos metų laisvės atėmimo bausme.

Kartu su pareiškėjais buvo nuteisti ir kiti trys bendraatsakoviai.

4. Bylos nagrinėjimas apeliacinės ir kasacinės instancijos teisme

2001 m. vasario 20 d. Apeliacinis teismas pakeitė pareiškėjų apkaltinamąjį nuosprendį pagal tuometinio Baudžiamojo kodekso 70 straipsnį, tiek, kiek tai buvo susiję su pareiškėjų veikla LKP/TSKP ir jos antrinėse organizacijose nuo 1990 m. kovo 11 d. iki lapkričio 10 d. Apeliacinis teismas konstatavo, kad iki 1990 m. lapkričio 10 d. įstatyminių pataisų Baudžiamojo kodekso 70 straipsnis buvo susijęs su veikla antisovietinėse organizacijose ir todėl negali būti pagal analogiją taikomas antilietuviškų organizacijų atžvilgiu. Tačiau pakeitus įstatymą, 70 straipsnyje buvo aiškiai apibrėžta baudžiamoji atsakomybė už veiklą, nukreiptą prieš Lietuvos valstybės suverenitetą (žr. „Bylai reikšminga vidaus teisė ir praktika“ toliau). Taigi, teismas konstatavo, kad vidaus baudžiamoji teisė iki 1990 m. lapkričio 10 d. nenumatė baudžiamosios atsakomybės už pareiškėjų narystę LKP/TSKP, ir todėl pareiškėjai gali būti nuteisti už veiklą minėtoje partijoje ir kitose antivalstybinėse organizacijose tik po šios datos.

Apeliacinis teismas taip pat panaikino trečiojo pareiškėjo apkaltinamojo nuosprendžio dalį, susijusią su jo bendrininkavimu padarant apysunkius ir lengvus kūno sužalojimus (tuometinio Baudžiamojo kodekso 112 ir 116 straipsniai, taikyti kartu su 18 straipsniu), atsižvelgęs į tai, kad buvo pasibaigęs patraukimo baudžiamajon atsakomybėn senaties terminas dėl šių nusikaltimų. Apkaltinamasis nuosprendis buvo paliktas galioti tiek, kiek tai susiję su pareiškėjo bendrininkavimu nužudant sunkinančiomis aplinkybėmis ir sunkių kūno sužalojimų padarymu (tuometinio Baudžiamojo kodekso 105 ir 111 straipsniai, taikyti kartu su 18 straipsniu).

Apkaltinamasis nuosprendis ir bausmės, skirtos pirmajam ir trečiajam pareiškėjui pagal Kodekso 68 straipsnio 3 dalį, buvo paliktos galioti. Antrajam pareiškėjui laisvės atėmimo bausmės terminas buvo sumažintas iki vienerių metų ir šešių mėnesių.

2001 m. gruodžio 28 d. Aukščiausiasis teismas atmetė pareiškėjų kasacinius skundus. Ši nutartis buvo galutinė.

Atlikęs paskirtą bausmę, antrasis pareiškėjas buvo paleistas į laisvę nenurodytą dieną. Pirmojo pareiškėjo mėginimai pasiekti lygtinio paleidimo buvo nesėkmingi.

B. Bylai reikšminga vidaus teisė ir praktika

1. Konstitucinės nuostatos dėl Lietuvos Respublikos statuso

1990 m. kovo 11 d. Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo aktas

„Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, reikšdama Tautos valią, nutaria ir iškilmingai skelbia, kad yra atstatomas 1940 metais svetimos jėgos panaikintas Lietuvos Valstybės suvereninių galių vykdymas, ir nuo šiol Lietuva vėl yra Nepriklausoma valstybė.

Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės aktas ir 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės niekada nebuvo nustoję teisinės galios ir yra Lietuvos Valstybės konstitucinis pamatas.

Lietuvos valstybės teritorija yra vientisa ir nedaloma, joje neveikia jokios kitos valstybės konstitucija.

Lietuvos Valstybė pabrėžia savo ištikimybę visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams, pripažįsta sienų neliečiamumą, kaip jis suformuluotas 1975 metų Europos saugumo ir bendradarbiavimo pasitarimo Helsinkyje Baigiamajame akte, garantuoja žmogaus, piliečio ir tautinių bendrijų teises.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba <...> šiuo aktu pradeda realizuoti visą Valstybės suverenitetą.“

1990 m. kovo 11 d. Aukščiausioji Taryba taip pat atstatė tam tikras 1938 m. Lietuvos Konstitucijos nuostatas, panaikindama 1977 m. TSRS Konstitucijos ir 1978 m. LTSR Konstitucijos galiojimą.

Tą pačią dieną Aukščiausioji Taryba priėmė Laikinąjį pagrindinį įstatymą, nustatantį naujai atkurtos Lietuvos valstybės konstitucinius principus. Konkrečiai, Laikinajame pagrindiniame įstatyme Lietuva minima kaip suvereni demokratinė valstybė, kurioje valdžia priklauso liaudžiai ir yra vykdoma Parlamento, Vyriausybės ir teismų. Laikinąjį pagrindinį įstatymą patvirtinančiame įstatyme Aukščiausioji Taryba nurodė, kad visi „iki šiol veikę [Lietuvoje] įstatymai“ ir toliau galioja tiek, kiek jie neprieštarauja Laikinajam pagrindiniam įstatymui.

1990 m. kovo 11 d. ir 13 d. Aukščiausioji Taryba nutarė, kad visi TSRS ir LTSR valdžios organai ir valstybės institucijos Lietuvos teritorijoje

pereina Lietuvos Respublikos jurisdikcijai. Šiomis nuostatomis bei 1990 m. kovo 22 d. Vyriausybės įstatymu Lietuvos Respublikos Vyriausybei buvo suteiktos visos galios kontroliuoti visas institucijas šalies teritorijoje.

1990 m. liepos mėn. Aukščiausioji Taryba paskelbė nepriklausomybės akto vykdymo moratoriumą*.

Atsižvelgdama į daugumos Lietuvos gyventojų nuomonę, išreikštą šalies mastu vykusio plebiscito metu, 1991 m. vasario 11 d. Aukščiausioji Taryba priėmė įstatymą, skelbiantį, kad teiginys „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“ yra pamatinis konstitucinis valstybės principas (taip pat žr. pirmiau).

2. Įstatymų nuostatos dėl LKP/TSKP ir antrinių jos organizacijų

1991 m. sausio 14 d. Aukščiausioji Taryba priėmė nutarimą dėl vadinamojo „Lietuvos nacionalinio gelbėjimo komiteto“, kuriuo paskelbė komiteto įsteigimą ir veiklą „antikonstitucinio, antivalstybinio pobūdžio ir todėl neteisėtai“.

1991 m. rugpjūčio 22 d. Aukščiausioji Taryba priėmė nutarimą, kuriuo LKP/TSKP veikla buvo uždrausta.

3. Materialioji baudžiamoji teisė

Pareiškėjai buvo nuteisti pagal 1961 m. birželio 26 d. LTSR Aukščiausiosios Tarybos priimtą Baudžiamąjį kodeksą, kuris su daugeliu pakeitimų galiojo Lietuvos teritorijoje iki 2003 m. gegužės 1 d., kai buvo priimtas naujasis Baudžiamasis kodeksas.

Remiantis Laikinoju pagrindiniu įstatymu, po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1961 m. Baudžiamojo kodekso nuostatos galiojo tiek, kiek jos neprieštaravo Laikinajam pagrindiniam įstatymui (taip pat žr. pirmiau).

1961 m. Baudžiamojo kodekso 18 straipsnis įvirtino nuostatas dėl bendrininkavimo.

Kodekso 68 straipsnis numatė baudžiamąją atsakomybę už veiksmus, viešai raginančius pažeisti valstybės suverenitetą ir teritorinį vientisumą bei smurtu nuversti valstybinę valdžią. 1990 m. spalio 4 d. įstatymo pakeitimu, įsigaliojusiu 1990 m. lapkričio 10 d., Baudžiamojo kodekso 68 straipsnis buvo perfrazuotas, numatant, kad pagal šią nuostatą baudžiama už veiksmus, nukreiptus prieš Lietuvos Respublikos suverenitetą. Šio straipsnio 3 dalis numatė bausmę už minėtus veiksmus, padarytus vykdant kitų užsienio valstybių ar organizacijų užduotis.

70 straipsniu buvo draudžiama kurti ir dalyvauti antivalstybinių organizacijų ir antisovietinės propagandos veikloje. Po Baudžiamojo kodekso pakeitimo 1990 m. lapkričio 10 d. 70 straipsnis buvo pakeistas,

* Moratoriumo sąlyga buvo derybos tarp Lietuvos Respublikos ir TSR Sąjungos, tačiau jos neįvyko (*vert. past.*)

numatant, kad draudžiama dalyvauti organizacijose, siekiančiose sutrikdyti Lietuvos Respublikos konstitucinę tvarką ir apriboti suverenias Lietuvos valstybės teises (galias).

105 straipsnis numatė baudžiamąją atsakomybę už tyčinį nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis.

111 straipsnis numatė baudžiamąją atsakomybę už veiksmus, kuriais padaromas tyčinis sunkus kūno sužalojimas.

SKUNDAI

1. Pirmasis pareiškėjas skundėsi pagal Konvencijos 2, 3, 5, 6 ir 8 straipsnius dėl kardomosios priemonės rašytinio pasižadėjimo neišvykti, tariamo įvairaus turto arešto ir konfiskavimo ir jo sulaikymo nuo 1994 m. birželio 28 d. iki 1994 liepos 1 d. Pirmasis pareiškėjas teigė, kad jo kalinimas po nuteisimo buvo neteisėtas, kad kalinimo sąlygos buvo žeminančios ir kad jam buvo neteisėtai apribota teisė gauti pensiją bei įsidarbinti buvimo įkalinimo metu. Jis taip pat skundėsi, kad nebuvo lygtinai paleistas, kad nagrinėjant jo prašymą paleisti lygtinai buvo padaryta daug įvairių procedūrinių pažeidimų.

2. Trečiasis pareiškėjas skundėsi dėl tariamo jo pagrobimo Baltarusijoje 1994 m., neteisėto kardomojo kalinimo Lietuvoje, kalinimo sąlygų ir veiksmingų vidaus teisinės gynybos priemonių šiuo atžvilgiu nebuvimo, tuo pažeidžiant Konvencijos 3, 5 ir 13 straipsnius.

3. Pagal Konvencijos 6 straipsnį pareiškėjai skundėsi, kad baudžiamoji byla prieš juos buvo sufabrikuota ir jie buvo nuteisti vien tik už savo komunistinius įsitikinimus. Jie teigė, kad teismai padarė neteisingas fakto ir teisės išvadas, kadangi pareiškėjai iš tiesų buvo nekalti. Teismai nebuvo nepriklausomi ir bešališki, kadangi teisėjai buvo iš anksto prieš juos nusistatę. Be to, pareiškėjų gynybos teisės buvo pažeistos, kadangi jie negalėjo pasirinkti valstybės garantuojamo advokato, iškviesti savo pasirinkimu tam tikrų liudytojų ir nebuvo priimti tam tikri jų nekaltumo įrodymai. Galiausiai, pareiškėjai teigė, kad jų baudžiamosios bylos nagrinėjimas buvo nepagrįstai ilgas.

4. Remdamiesi Konvencijos 7 straipsniu, pareiškėjai skundėsi, kad jie buvo nuteisti už Lietuvos valstybei priešišką veiklą, vykdytą 1990 m. ir 1991 m., nors tuo metu Lietuva faktiškai nebuvo nepriklausoma valstybė. Pareiškėjų nuomone, jie buvo nuteisti už veiksmus, kurie tuo metu negalėjo būti kvalifikuojami kaip nusikaltimai pagal vidaus ar tarptautinę teisę. Iki pučo Maskvoje žlugimo 1991 m. rugpjūčio mėn. Lietuvos nepriklausomybės nebuvo pripažinusi nei Tarybų Sąjunga, nei dauguma užsienio šalių; Lietuva neturėjo savo teritorijos ar valiutos ir visi Lietuvos gyventojai buvo Tarybų Sąjungos piliečiai. Pareiškėjų nuomone, jų, kaip LKP/TSKP narių, veikla buvo visiškai teisėta. Lietuva tapo nepriklausoma tik po pučo žlugimo 1991 m. rugpjūčio mėn., ypač po to, kai 1991 m.

rugsėjo 6 d. Lietuvos nepriklausomybę pripažino Tarybų Sąjunga. Iki tol bet kokie Lietuvos „įstatymai“, parengti remiantis 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo aktu, negalėjo būti laikomi pakankamu pagrindu pareiškėjų nuteisimui pagrįsti Konvencijos 7 straipsnio prasme.

5. Remdamiesi Konvencijos 9, 10, 11 ir 14 straipsniais, pareiškėjai skundėsi, kad jie buvo neteisingai nuteisti už komunistinių politinių įsitikinimų reiškimą, už jų, kaip žurnalistų, teisėtą darbą, už teisėtą pasinaudojimą savo teise dalyvauti LKP/TSKP ir antrinių jos organizacijų veikloje ir už tai, kad palaikė Lietuvos tolimesnės narystės TSRS sudėtyje idėją politinių neramumų laikais 1990-1991 m. Bylai reikšmingu metu nebuvo galima numanyti, kad jų veiksmai galėtų būti traktuojami kaip baudžiamieji. Pareiškėjai taip pat skundėsi, kad LKP/TSKP veikla buvo uždrausta neteisėtai.

TEISĖ

1. Pirmasis pareiškėjas skundėsi dėl kardamosios priemonės rašytinio pasižadėjimo neišvykti, tariamo įvairaus turto arešto ir konfiskavimo, jo sulaikymo nuo 1994 m. birželio 28 d. iki liepos 1 d., tariamai neteisėto jo kalinimo po teismo, kalinimo sąlygų ir tariamai neteisėto apribojimo gauti pensiją bei įsidarbinti įkalinimo įstaigoje. Jis taip pat skundėsi, kad nebuvo lygtinai paleistas ir teigė, kad jo skundams nagrinėti nebuvo jokių tinkamų teisinės gynybos priemonių. Pareiškėjas rėmėsi Konvencijos 2 (teisė į gyvybę), 3 (kankinimo uždraudimas), 5 (teisė į laisvę ir saugumą), 6 (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą) ir 8 (teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą) straipsniais.

Teismas mano, kad Konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnis, numatantis, kad kiekvienas asmuo turi teisę netrukdomas naudotis savo nuosavybe, taip pat yra reikšmingas šio pareiškėjo skundų atžvilgiu.

Dėl pirmojo pareiškėjo skundų dėl įvykių, susijusių su laikotarpiu iki 1995 m. birželio 20 d., t.y., iki Konvencijos įsigaliojimo Lietuvai, Teismas atkreipia dėmesį, kad Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies požiūriu *ratione temporis* jis nėra kompetentingas nagrinėti šių įvykių.

Dėl pirmojo pareiškėjo skundų dėl tariamo jo turto arešto ir konfiskavimo, neteisėto teisių į pensiją ir darbą apribojimo ir dabartinių jo kalinimo sąlygų, Teismas pastebi, kad pirmasis pareiškėjas dėl to neiškėlė atskiros bylos teisme (ypač žr. dėl galimybės skųsti kalinimo sąlygas administraciniams teismams, *Jankauskas v. Lithuania* (dec.), no. 59304/00, 2003-12-16). Todėl pirmasis pareiškėjas nepanaudojo vidaus teisinės gynybos priemonių, kaip to reikalauja Konvencijos 35 straipsnio 1 dalis.

Dėl pirmojo pareiškėjo skundų dėl kardamosios priemonės rašytinio pasižadėjimo neišvykti, Teismas pastebi, kad dėl pareiškėjui skirtų kardomųjų priemonių „galutinis“ sprendimas Konvencijos 35 straipsnio 1 dalies požiūriu buvo priimtas jo nuteisimo dieną 1999 m. rugpjūčio 23 d., o

pareiškimas buvo pateiktas tik 2001 m. liepos 16 d., t.y., vėliau kaip po šešių mėnesių. Taigi ši pareiškimo dalis buvo pateikta pavėluotai ir todėl turi būti atmesta pagal Konvencijos 35 straipsnio 1 ir 4 dalis (žr., *mutatis mutandis, Daktaras v. Lithuania* (dec.), no. 42095/98, 2000-01-11).

Dėl pirmojo pareiškėjo skundų pagal Konvencijos 5 dalį dėl jo kalnimo po nuteisimo, pareiškėjas neįrodė, kad jo kalnimas pažeidė Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies a punktą, kadangi šiuo metu jis kalnamas kompetentingų teismų priimto nuosprendžio, kuriuo jam buvo paskirta laisvės atėmimo bausmė, pagrindu. Todėl ši pareiškimo dalis yra aiškiai nepagrįsta Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies požiūriu ir turi būti atmesta pagal Konvencijos 35 straipsnio 4 dalį.

Dėl pirmojo pareiškėjo skundo, kad jis nebuvo paleistas lygtinai anksčiau laiko, Teismas pakartoja, kad Konvencija negarantuoja, kaip tokios, teisės į amnestiją ar lygtinį paleidimą. Laisvės atėmimo bausmę, kurią pažeidėjas turi atlikti po kompetentingo teismo priimto apkaltinamojo nuosprendžio, iš pat pradžių pateisina pradinis nuosprendis ir apeliacinis procesas. Konkrečiai, Konvencijos 6 straipsnis netaikomas tokio tipo byloms, kurioms pageidauja pareiškėjas, kadangi jose nesprenžiamas „baudžiamojo kaltinimo“ klausimas (žr. *Ganusauskas v. Lithuania* (dec.), no. 47922/99, 1999-09-07). Todėl ši pareiškimo dalis yra *ratione materiae* nesuderinama su Konvencijos nuostatomis ir turi būti atmesta pagal 35 straipsnio 3 ir 4 dalis.

2. Trečiasis pareiškėjas skundėsi dėl jo tariamo pagrobimo Baltarusijoje 1994 m., neteisėto kardomojo kalnimo Lietuvoje, kalnimo sąlygų ir veiksmingų vidaus teisinės gynybos priemonių šiuo atžvilgiu nebuvimo. Jis rėmėsi Konvencijos 3, 5 ir 13 (teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę) straipsniais.

Dėl trečiojo pareiškėjo skundų dėl jo tariamo pagrobimo ir atgabavimo į Lietuvą, Teismas pastebi, kad šie skundai yra susiję su laikotarpiu iki 1995 m. birželio 20 d., t.y., iki Konvencijos įsigaliojimo Lietuvoje dienos. Teismas mano, kad Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies požiūriu *ratione temporis* jis nėra kompetentingas nagrinėti šių skundų.

Dėl trečiojo pareiškėjo skundų dėl jo kardomojo kalnimo neteisėtumo ir sąlygų, teismas pastebi, kad Konvencijos 35 straipsnio 1 dalyje numatytas šešių mėnesių terminas skūstis Teismui dėl šių aplinkybių prasidėjo nuo trečiojo pareiškėjo nuteisimo 1999 m. rugpjūčio 23 d., o pareiškimas buvo pateiktas tik 2002 m. birželio 23 d., t.y., vėliau kaip po šešių mėnesių. Taigi ši pareiškimo dalis buvo pateikta pavėluotai ir todėl turi būti atmesta pagal Konvencijos 35 straipsnio 1 ir 4 dalis (žr., *mutatis mutandis, Daktaras v. Lithuania* (dec.), no. 42095/98, 2000-01-11).

3. Pareiškėjai skundėsi, kad jų bylos nagrinėjimas buvo neteisingas ir nepagrįstai ilgas, tuo pažeidžiant Konvencijos 6 straipsnį, kuris, kiek tai susiję su byla, numato:

„1. Kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ar jam pareikšto kokio nors baudžiamojo kaltinimo klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą per įmanomai trumpiausią laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas. <...>

2. Kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo laikomas nekaltu tol, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą.

3. Kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo turi mažiausiai šias teises:

<...>

b) turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti savo gynybai;

c) gintis pats ar padedamas savo paties pasirinkto gynėjo arba, jei neturi pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti ir kai tai reikalinga teisingumo interesams, nemokamai gauti advokato pagalbą;

d) pats apklausti kaltinimo liudytojus arba turėti galimybę, kad tie liudytojai būtų apklausti, ir kad gynybos liudytojai būtų iškviesti ir apklausti tokiomis pat sąlygomis, kokios taikomos kaltinimo liudytojams; <...>“

Dėl pareiškėjų skundų dėl bylos nagrinėjimo trukmės, Vyriausybė nurodė, kad laikotarpis, kurį reikia vertinti, prasidėjo nuo pirmojo pareiškėjo sulaikymo 1994 m. birželio 28 d. Antrojo pareiškėjo atžvilgiu šis laikotarpis prasidėjo 1994 m. lapkričio 15 d. (kai buvo priimtas nutarimas patraukti kaltinamuoju), o trečiojo pareiškėjo atžvilgiu – 1994 m. sausio 15 d. (nuo nutarties dėl suėmimo priėmimo momento). Bet kuriuo atveju, Teismas negali atsižvelgti į laikotarpį iki Konvencijos įsigaliojimo Lietuvai (1995 m. birželio 20 d.). Vyriausybė pabrėžė šių baudžiamųjų bylų sudėtingumą kaip lemiamą aspektą, vertinant jų trukmės pagrįstumą. Bylą prieš šešis bendraatsakovius sudarė 332 tomai. Parengtinio tyrimo metu buvo apklausti 3344 liudytojai ir 1349 nukentėjusieji bei atlikta 1190 ekspertizių. Teisminio bylos nagrinėjimo stadijos metu apklausti 3093 liudytojai ir 1461 nukentėjusysis. Be to, pareiškėjų susipažinimas su bylos medžiaga truko beveik 18 mėn. Parengtinio tyrimo ar teisminio nagrinėjimo metu bylos nagrinėjimas nebuvo atidėtas valdžios institucijų prašymu. Teisminis nagrinėjimas buvo daug kartų atidėtas pareiškėjų prašymu dėl jų sveikatos būklės. Byloje nebuvo reikšmingų vilkinimų, kuriuos būtų galima priskirti valdžios institucijų kaltei. Todėl baudžiamųjų bylų nagrinėjimas nebuvo pernelyg ilgas.

Pareiškėjai nesutiko, teigdami, kad tariamai nusikalstamos jų veiklos baudžiamasis tyrimas buvo pradėtas 1991 m. ir Vyriausybė nepateikė įtikinamų priežasčių, pateisinančių tai, kad bylos nagrinėjimas iki galutinio išsprendimo truko daugiau kaip 10 metų.

Atsižvelgdamas į šalių pastabas dėl bylos nagrinėjimo trukmės, Teismas mano, kad ši pareiškimo dalis kelia sudėtingus fakto ir teisės klausimus pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį, kurių išsprendimas priklausys nuo bylos esmės nagrinėjimo. Todėl ši pareiškimo dalis negali būti laikoma aiškiai nepagrįsta Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies požiūriu. Joks kitas pagrindas paskelbti ją nepriimtina nėra nustatytas.

Dėl pareiškėjų skundų, kad buvo pažeistas Konvencijos 6 straipsnis, Teismas primena, kad jis neturi pareigos peržiūrėti vidaus teismų tariamai padarytas fakto ar teisės klaidas. Bendra taisyklė yra ta, kad įrodymus vertina ir vidaus teisę taiko nacionaliniai teismai. Teismo užduotis yra nustatyti, ar bylos nagrinėjimas kaip visuma buvo teisingas. Esminis

dalykas šiuo atveju yra tai, kad pareiškėjai turėjo daug galimybių patys arba per savo advokatus trijose teismų instancijose išdėstyti savo poziciją ir ginčyti įrodymus, kurie, jų manymu, buvo klaidingi. Teismas neįžvelgia nekaltumo prezumpcijos pažeidimo. Be to, nėra duomenų, rodančių, kad teismai buvo subjektyviai ar objektyviai šališki. Taip pat nėra jokių duomenų, kad teismo tyrimo metu procesinė pareiškėjų padėtis buvo mažiau palanki nei kaltintojų. Taigi nėra požymių, kad buvo pažeistas šalių lygybės principas ar pareiškėjų gynybos teisės (žr. *Karalevičius v. Lithuania* (dec.), no. 53254/99, 2002-06-06). Vadinasi, neįrodyta, kad bylos nagrinėjimas buvo neteisingas. Todėl ši pareiškimo dalis yra aiškiai nepagrįsta Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies požiūriu ir turi būti atmesta pagal Konvencijos 35 straipsnio 4 dalį.

4. Pareiškėjai teigė, kad buvo pažeistas Konvencijos 7 straipsnis, kuris skelbia:

„1. Niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie pagal jų padarymo metu galiojusius valstybės įstatymus arba tarptautinę teisę nebuvo laikomi nusikaltimais. Taip pat negali būti skiriama sunkesnė bausmė negu ta, kuri buvo taikoma nusikaltimo padarymo metu.

2. Šis straipsnis nekliudo teisti ir nubausti kiekvieną asmenį už kokius nors veiksmus ar neveikimą, kurie jų padarymo metu pagal civilizuotų tautų visuotinai pripažintus bendruosius teisės principus buvo laikomi nusikaltimais.“

Vyriausybė tvirtino, kad Lietuvos valstybė buvo tarptautinės teisės subjektu sovietinės aneksijos metu nuo 1940 m. iki 1990 m. 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo aktas nesukūrė naujos valstybės, o tik grąžino suverenų galių, kurios buvo neteisėtai apribotos sovietų okupacinės valdžios nuo 1940 m. iki 1990 m., vykdymą Lietuvos Vyriausybei. Be to, 1990 m. vasario 24 d. rinkimų laisvas ir demokratinis pobūdis yra neginčijamas ir todėl suteikia visišką teisėtumą Aukščiausiajai Tarybai ir kitoms Lietuvos Respublikos institucijoms, įkurtoms po minėtų rinkimų. Taigi pareiškėjams buvo gerai žinoma, kad jų veikla, nukreipta prieš Lietuvos Respublikos suverenitetą ir jos demokratiškai išrinktas institucijas, galėjo būti baudžiama pagal valstybės materialiąją baudžiamąją teisę. Be to, atsižvelgiant į 1990 m. lapkričio 10 d. Baudžiamojo kodekso 70 straipsnio pakeitimus, pareiškėjų veiklos LKP/TSKP ir jos antrinių organizacijų sudėtyje draudžiamumas galėjo būti aiškiai numatomas. Galiausiai, trečiasis pareiškėjas buvo nuteistas už bendrininkavimą nužudant sunkinančiomis aplinkybėmis ir kūno sužalojimų padarymą, o tokie veiksmai yra aiškiai draudžiami pagal vidaus baudžiamąją teisę ir civilizuotų tautų visuotinai pripažintas bendrąsias teisės normas. Taigi, Konvencijos 7 straipsnis nebuvo pažeistas.

Pareiškėjai pakartojo, kad jie buvo nuteisti už Lietuvos valstybei priešingą veiklą, vykdytą 1990 m. ir 1991 m., nors tuo metu Lietuva nebuvo nepriklausoma valstybė. Pareiškėjų nuomone, jie buvo nuteisti už veiksmus, kurių nusikalstamas pobūdis tuo metu negalėjo būti numatomas pagal vidaus ar tarptautinę teisę. Pasak pareiškėjų, iki pučo Maskvoje žlugimo 1991 m. rugpjūčio mėn. Lietuvos nepriklausomybės nebuvo pripažinusi nei

Tarybų Sąjunga, nei dauguma užsienio šalių; Lietuva neturėjo savo teritorijos ar valiutos ir visi Lietuvos gyventojai buvo Tarybų Sąjungos piliečiai. Pareiškėjų nuomone, jų, kaip LKP/TSKP narių, veikla buvo visiškai teisėta. Lietuva tapo nepriklausoma tik po pučo žlugimo 1991 m. rugpjūčio mėn., ypač po to, kai 1991 m. rugsėjo 6 d. Lietuvos nepriklausomybę pripažino Tarybų Sąjunga. Iki tol bet kokie Lietuvos „įstatymai“, paremti vienašališku 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo aktu, negalėjo būti laikomi pakankamu pagrindu pareiškėjų nuteisimui pagrįsti Konvencijos 7 straipsnio požiūriu, ypač atsižvelgiant į 1990 m. liepą Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nustatytą nepriklausomybės akto „moratoriumą“.

Teismas, atsižvelgęs į šalių pastabas, mano, kad ši pareiškimo dalis kelia sudėtingų faktų ir teisės klausimus, kurių išsprendimas turi priklausyti nuo bylos esmės nagrinėjimo. Todėl ši pareiškimo dalis negali būti laikoma aiškiai nepagrįsta Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies požiūriu. Joks kitas pagrindas paskelbti ją nepriimtina nėra nustatytas.

5. Pareiškėjai taip pat skundėsi, kad jų nuteisimas prilygo Konvencijos 9 straipsnio (sąžinės laisvė), 10 straipsnio (saviraiškos laisvė), 11 straipsnio (susirinkimų ir asociacijos laisvė) ir 14 straipsnio (diskriminacijos uždraudimas) pažeidimams.

Vyriausybė atsakovė nurodė, kad šie skundai nepatenka į Teismo kompetenciją *ratione temporis* požiūriu, kadangi jie susiję su pareiškėjų veikla 1990-1991 m. Be to, pareiškėjai nepanaudojo visų galimų vidaus teisinės gynybos priemonių, kadangi jie nepareiškė šių skundų vidaus teismuose, remdamiesi būtent Konvencijos 9, 10, 11 ir 14 straipsniais. Bet kuriuo atveju, pareiškėjų teisės pagal minėtas nuostatas nebuvo apribotos, kadangi ginčijamos baudžiamosios bylos buvo susijusios ne su pačios LKP/TSKP veikla, o su konkrečia pareiškėjų veikla toje partijoje. Bet kuriuo atveju, atsižvelgiant į vidaus teismų nustatytas aplinkybes, Vyriausybė teigia, kad LKP/TSKP buvo nusistačiusi prieš Lietuvos visuomeninio gyvenimo demokratizaciją ir vien tik siekė išlaikyti sovietinio režimo *status quo*. LKP/TSKP buvo atsakinga už bandymus smurtu nuversti demokratinę nepriklausomos Lietuvos režimą. Pareiškėjai buvo pagrįstai pripažinti kaltais dėl to, kad asmeniškai priėmė sprendimus ar dalyvavo vykdam diversinius veiksmus, kurie buvo aiškiai draudžiami pagal taikomą baudžiamąją teisę. Todėl bet koks pareiškėjų teisių pagal Konvencijos 9, 10 ar 11 straipsnius apribojimas būtų pateisinamas, remiantis šių straipsnių antrųjų dalių nuostatomis. Galiausiai, pareiškėjai nebuvo diskriminuojami.

Pareiškėjai nesutiko, teigdami, kad teismų faktų ir teisės vertinimai buvo klaidingi, kad iš tiesų LKP/TSKP buvo demokratijos principus remianti partija ir kad bylai reikšmingu metu nebuvo galima numanyti, jog jų veikla LKP/TSKP ir jos antrinėse organizacijose galėtų būti laikoma nusikaltimais. Pareiškėjai teigė, kad dėl to jie buvo neteisingai nuteisti už komunistinių politinių įsitikinimų reiškimą, už jų, kaip žurnalistų, teisėtą darbą, už pasinaudojimą savo teise jungtis į asociacijas su kitais ir už tai, kad palaikė

Lietuvos tolimesnės narystės TSRS sudėtyje idėją politinių neramumų laikais 1990-1991 m.

Dėl pareiškėjų skundų, susijusių su LKP/TSKP uždraudimu, Teismas pastebi, kad galutinį sprendimą dėl šios partijos likvidavimo Aukščiausioji Taryba priėmė 1991 m. rugpjūčio 22 d. Kadangi šiuo požiūriu tolimesnių veiksmingų vidaus teisinės gynybos priemonių nebuvo, ši pareiškimo dalis yra nesuderinama *ratione temporis* su Konvencijos nuostatomis 35 straipsnio 3 dalies požiūriu, atsižvelgiant į tai, kad Konvencija Lietuvoje įsigaliojo 1995 m. birželio 20 d.

Kas dėl Teismo nagrinėjimo objekto, kuris šioje pareiškimo dalyje yra susijęs su pareiškėjų nuteisimo vertinimu Konvencijos 9, 10, 11 ir 14 straipsnių požiūriu, Teismas turi *ratione temporis* kompetenciją Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies požiūriu nagrinėti šią pareiškimo dalį, kadangi pareiškėjai buvo nuteisti 1999 m. rugpjūčio 23 d., t.y., po Konvencijos įsigaliojimo Lietuvoje. Pareiškėjai iš tiesų nedarė specialių nuorodų į Konvencijos 9, 10, 11 ar 14 straipsnius ginčijamų bylų nagrinėjimo metu nacionaliniuose teismuose. Tačiau jie neginčijamai buvo iškėlę savo skundų pagal Konvenciją esmę gynybos nuo baudžiamųjų kaltinimų metu. Todėl šis bylos aspektas negali būti atmestas dėl vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo.

Atsižvelgdamas į šalių pastabas, Teismas mano, kad ši pareiškimo dalis kelia sudėtingus faktų ir teisės klausimus pagal Konvencijos 9, 10, 11 ir 14 straipsnius, kurių išsprendimas priklausys nuo bylos esmės nagrinėjimo. Todėl ši pareiškimo dalis negali būti laikoma aiškiai nepagrįsta Konvencijos 35 straipsnio 3 dalies požiūriu. Joks kitas pagrindas paskelbti ją nepriimtina nėra nustatytas.

Dėl šių priežasčių Teismai vienbalsiai

Nusprendžia sujungti pareiškimus;

Skelbia priimtinais, iš anksto nenuspręsdamas dėl bylos esmės, pareiškėjų skundus pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį dėl baudžiamųjų bylų nagrinėjimo trukmės ir pagal Konvencijos 7, 9, 10, 11 ir 14 straipsnius dėl jų nuteisimo;

Skelbia nepriimtinais likusias pareiškimų dalis.

S. DOLLÉ
Kanclerė

A.B. BAKA
Pirmininkas